

מה בין דת לכת ?

מפי : רמי פלר

כתב, ערך וסיגנון : משה מאלר

בפתח הדברים

על אף הדמיון המילולי ולמרות הצליל והחרוז, שונה ה"פּת" מן ה"דַת" ורחוקה הימנה כמרחק מזרח ממערב. במובנים מסויימים ניתן לומר ששני הפכים גמורים הן. בשורות הבאות נעמוד על ההבחנה שבין "דת" ל"כת", על הבעייתיות הקיימת בכל הנוגע להגדרותיהם של מושגים אלו, וכן נסקור בקצרה את התייחסות החוק למושגים הללו.

תחילה יש להבחין הבחנה הברורה בין "כת" לבין "דת". המושג "דת" במקורו משמעותו 'חוק', אך נתקבל ברבות השנים במובן של קשר האדם עם אלוקיו. המשותף לדתות כולן, להבדיל מן הכתות, הוא הקשר של ילוד-אשה לבין בוראו, קשר אשר בא לידי ביטוי בעבודת הא-ל ובקיום מצוותיו, על פי תפיסת הדת. הכת, לעומת זאת, הינה מסגרת של ניצול מתוכם בה מנצל איש אחד – בדרכי אונאה וערמומיות – את רעהו, ולרוב את מאמיניו, חסידיו, והסוגדים לו. במובחן מן הדת, נתפס ה"גורו" – מנהיג הכת – כמי שניחן בתכונות על-אנושיות, אלוהיות, או, למצער, כנציגם של כוחות רוחניים על-אנושיים על פני כדור-הארץ. עיקר הפולחן המתבצע במסגרת הכתות מתמקד בפולחן האישיות סביב ה"גורו", במובחן מקיומן של המצוות הדתיות, אשר – בכל דת – מתבסס על מסורת עתיקה, רבת שנים, שנמסרה מהורים לילדיהם, ומושתתת על כתובים ("כתבי קודש") שנתקדשו מדור לדור. הציוויים, אותם נדרשים המאמינים לקיים, אינם פרי-המצאתו של המנהיג הדתי, אלא צו עליון, שמיימי, והמנהיג הדתי איננו ה'מקשר' בין המאמין לאלוקיו, אלא הוא המוסמך – בהיותו מלומד - ללמד, להורות ולבאר את כתבי הקודש להדיוטות. לא כך הדבר בכתות, כאשר ה"גורו" מציג עצמו כשליחו של האל על-אדמות, כנביא בן-דורנו, ומתיימר להפיץ את "דבר הגאולה" לעולם, כפי שנמסר לו, ישירות, מפי הכח העליון.

תעמולה ושכנוע

בעידן המודרני, יותר מבעבר, קיימת השפעה סביבתית רבה. אנשים מושפעים מפירסום, מכלי-תקשורת, מלחץ חברתי, מדעות והשקפות הנלמדות במסגרות הלימודים, וכיו"ב. ההשפעה נותנת אותותיה ובאה לידי ביטוי בהשקפותיו של האדם, באופן תיפקודו, בשאיפותיו וברצונותיו. טול לדוגמה את צו-האופנה, כאשר ההמונים נוהים אחר סגנון לבוש שעיצב מאן-דהו אשר קנה לעצמו שם ופירסום, והקהל תועה אחר האופנה שעיצב, כעדר המהלך אחר המשפוכית. כך הוא הדבר גם בדפוסים-מחשבה ובאפיקי-השקפה בתחומים רבים ושונים בחיינו המודרניים. חזקה על תעמולה שאינה שבה ריקם, אומר הפתגם. כך אמר גם הצורר הנאצי, יוזף גבלס: "חזור על השקר אלף פעמים, סופו שיתקבל כאמת". מישטרים טוטליטריים רבים ניצלו, בעת האחרונה, את כוחה של התעמולה לשם יצירת דעת-קהל ולשם "שטיפת-מוח" (*Mind Control*), להפצת השקפותיהם ואמונותיהם. כך היה בתקופת שלטון המרכסיזם והקומוניזם, הנאציזם, הפאשיזם האיטלקי ועוד. עיקרון שטיפת-המוח מתבסס על חזרה ריטואלית, שוב ושוב, על "עיקרון מנחה" מסויים, על קווי אידיאולוגיה קבועים, או אף למוטו פירסומי כלשהו, כדוגמת החזרה על סיסמה או ג'ינגל, בכלי התקשורת, שוב ושוב, כ"פּרֶפְטוּאום מוּבִילֶה"¹. ערוצי הרדיו משמיעים את הקריאה "קוקה-קולה - טעם החיים", "העם החליט - קפה עלי", "תנו לגבר גולדסטאר" - והבריות אצים-רצים לרכוש את המוצר המדובר, לזכות אף הם ב"טעם החיים" או "להיות גבר"². עובדה ידועה היא, שבמוסדות הלימודים האקדמיים, כמו גם בבתי-הספר, קיימת 'השפעת-אישיות' של מרצים על תלמידיהם, שומעי-לקחם, כאשר מדובר במרצה בעל אישיות כריזמטית. פרופ' משה קרוי המנחם הינו דוגמה מצויינת להשפעה כזו.

החברה המתקדמת, בעלת האוריינטציה המערבית-דמוקרטית, דוגלת, בעידן שלנו, בחופש הביטוי. מאחר שכך, גוברת הנטייה להתיר לכל אדם להפיץ ברבים את דעותיו, מחשבותיו והשקפותיו. בשל כך, מתאפשרת על-נקלה ההשפעה של אדם על זולתו, הן על יחידים הן על רבים. גבול דק, עדין מאד, עובר בין חופש הביטוי והשמעת דעות אישיות לבין השפעה שתלטנית על מחשבותיו של הזולת (*Mind Control*). רבים, בפרט בעלי האישיות הנוחה לשיכנוע, מתקשים להבחין בין האזנה והקשבה

¹ "פרפטואום מובילה" היא מכונת תנועה נצחית / מתמדת (*Perpetuum Mobile*), מכונה היפותטית המפיקה עבודה יעילה מבלי לצרוך אנרגיה חיצונית ללא הפסק.

² "פרסומת שחוזרת על עצמה בתדירות גבוהה, אל מול קהל שבוי (כזה הנמצא ברכבו, או באוטובוס, למשל), חודרת היטב אל התודעה ומספקת פידבקים גדרשים, בצורה של קניות או סקרנות המניעה לפעולה. זו היא נקודה חשובה שלא קיימת כמעט בשום פלטפורמה אחרת, מאחר ואנו תמיד יכולים להפסיק את השמיעה בסלולארי, ואנו יכולים לקום מהטלוויזיה ולעשות משהו אחר, אך קיים סיכוי קלוש שנכבה את הרדיו באוטו" (מתוך עלון פרסומי באתר "פרסומניה - פרסום, שיווק, מיתוג, www.marketing-il.net/advertising/advertising-radio).

לדיעות הזולת לבין היכנעות והתפתות לדיעות המושמעות תוך דרכי-נאום דמגוגיות לא הוגנות. לא קל להבחין בין הרצאת דברים משכנעים, מנומקים היטב מבחינה לוגית, לבין נאומי שיכנוע מתוחכמים המושתתים על שיטות של שליטה במחשבותיהם של המאזינים. תלמיד בוגר המחליט לאמץ לעצמו את דעותיו הפוליטיות או האמוניות של המרצה הנערץ על ידו, מתוך בחירה חפשית ותוך שיקול כן וישר של מכלול הדעות וההשקפות, תוך בחינה מדעית השוואתית של הצדדים לכאן ולכאן – הרי זו השפעה הוגנת, לגיטימית. שונה הדבר כאשר דרכי-ההשפעה ושיטות-הנאום מתבססים על אונאה, הולכת-שולל, הצגה חד-צדדית של נושאים או אמירות דמגוגיות שאין בהן מאומה זולת שילהוב-רגשי. בכל אלו נכנסים אנו כבר לקטגוריה של השפעה "מעבר למותר".

מאחר שמדובר בחברה המערבית המודרני, הדוגלת, כאמור, בחופש הביטוי, מתעורר – ביתר שאת – הצורך להציב גבולות ואבחנות ברורות, תוך חקיקת חוקים מחייבים וחד-משמעיים, בין פירסום לגיטימי הוגן ושיכנוע "חיובי", לבין תעמולה שוטפת מוח, המתבצעת בשיטות שליליות (כגון הפחדה, איום, או, לחילופין, הבטחת אושר עילאי, וכיו"ב). לאור זאת הולכים ונחקקים לאחרונה חוקים בתחום זה. לדוגמה, ישנו חוק בתחום פרסום בתקשורת³ האוסר להשמיע את שם המוצר, או את שם החברה המפרסמת, בתדירות של יותר משבע פעמים ברבע דקה. המחוקק מצא לנכון לקבוע את הגבול הברור, שהשמעה ריטואלית של עד שבע פעמים נחשבת להשפעה "הוגנת", ואילו השמעה בתדירות גבוהה יותר – אסורה, לפי שהיא נכנסת לתחום הבלתי-הוגן של "שטיפת-מוח". בדרך זו מגביל המחוקק את המפרסמים.

טכניקות של שכנוע בלתי-הוגן, בדרכי אונאה ושטיפת-מוח, מופעלות גם בידי ה"כתות". לדוגמה: מנהג ה"צ'אנטינג"⁴ בכת ה"הרי קרישנה", בו מתבקשים המאמינים, חברי-הכת, לחזור באופן ריטואלי על המנטרה "הרי קרישנה" אלף (!) פעמים ביום. חזרה כה מרובה על מנטרה נועדה "לתכנת" את המוח בדרכי אוטו-סוגסטיה⁵ חזקים, כשהכוונה ברורה: להביא את המאמין או את המצטרף החדש

³ כללי התקשורת (בזק ושידורים) (תשדירי פרסומת, תשדירי שירות, הודעות חסות וקדימונים בשידורי ערוץ ייעודי), התשס"ב-2002. לדוגמה, סעיפים (5) ו-(6) לכללים הנ"ל קובעים כי: "משך זמן שידורו של תשדיר פרסומת לא יעלה על 90 שניות. המועצה רשאית, לבקשת בעל רשיון, להתיר שידורו של תשדיר פרסומת שמשך הזמן לשידורו עולה על 90 שניות, אם שוכנעה כי אין בשידורו כאמור כדי להביא להטעיית הציבור או לניצול בלתי הולם של חשיפת הציבור לפרסומת, ובלבד שאינו עולה על 120 שניות. בעל רשיון לא ישדר תשדיר פרסומת למוצר או שירות אחד יותר מארבע פעמים בשעת שידור".

⁴ צ'אנטינג (*Chanting*) - שירים המשלבים "מנטרות" ומסרים רוחניים בסנסקריט.

⁵ אוטו-סוגסטיה (השאה עצמית) הינה תהליך פסיכולוגי בו יכולים בני-אדם יכולים לשנות את דעתם, עמדותיהם, רגשותיהם, ואמונותיהם על ידי שכנוע עצמי והשפעה תת-מודעת על מרכיבים אלה. אוטו-סוגסטיה נעשית בדרך כלל במטרה לשכנע את התת-מודע בדברים חיוביים ואו במטרה לשנות התנהגות מסוימת. אחת הדרכים המקובלות לאוטו-סוגסטיה היא חזרה נשנית על משפט חיובי כלשהו כגון "אני אוהב את עצמי", ועל ידי כך לגרום לתת מודע להאמין בנכונות הדבר. למרות זאת אנשים רבים גורמים לעצמם נזק בלא יודעין על ידי כך שחוזרים על משפט שלילי כלשהו כגון "אני מכווער" ובכך גורמים לתת-מודע להאמין בנכונות הדבר. לצד יתרונות מסוימים של האוטו-סוגסטיה שבאים לידי ביטוי בחשיבה חיובית בונה קיימת גם הסכנה של פרשנות ותפיסה מעוותת של

לאמץ, באופן תת-מודע אם לא במודע, את ה'אינדוקטרינציה'⁶ של הכת. תופעות של חזרות רבות על "מנטרה"⁷ קיימות בכתות רבות, אם לא בכלן.

אמצעי-השפעה נוסף בו נוקטות ה"כתות" הינו ההתערבות הפולשנית לתוך נפשו של האדם פנימה. בעוד החוק מתיר התערבויות מעין אלו אך ורק לצרכי ריפוי וטיפול, ואף כאן – רק בידי מומחים שהוסמכו לבצע פעולות מעין אלו כחוק – כדוגמת חוק ההיפנוזה⁸ או חוק הפסיכולוגיה⁹, הקובעים שטיפולים פולשניים ייעשו אך ורק בידי מומחים, אקדמאים, המחזיקים בתעודה ורשיון מאושרים כחוק, הרי שאנשי ה"כתות" מתירים לעצמם לבצע פעולות פולשניות מעין אלו ללא כל רישוי, הסמכה או פיקוח. החוק מתיר פעולות הכרוכות בהשפעה פולשנית על אישיותו של אדם אך ורק לצרכי טיפול וסיוע למטופלים, ואילו חברי ה"כתות" עוברים סדרות של "טיפולים", "סדנאות" למיניהן, לרוב במסווה של הרצאות ו"קורסים", כשהמטרה העיקרית היא שכנוע לצרכי ניצול והשפעה בדרכים בלתי הוגנות. למרבה הצער, תחום זה פרוץ כיום, ונדרשת חקיקה כמו גם אכיפה של החוקים והתקנות בכל הנוגע להשפעה והתערבות בנפשו של האדם.

המציאות. אוטווגסטיה עלולה ליצור תמונת מציאות כוזבת אצל העושים בה שימוש ולהביא אותם למצב בו הם חיים מציאות בעייתית או אף מזיקה (ויקיפדיה).

⁶ "אינדוקטרינציה" - תהליך של הנחלת דעות, עמדות, רעיונות, אמונות או השקפת-עולם. אינדוקטרינציה שונה מחינוך בכך שהמשתמשים בה אינם מצפים מהתלמידים לשאול שאלות או לבחון בצורה ביקורתית את מה שלמדו. ככזו, המילה משמשת פעמים רבות ככינוי גנאי בידי מתנגדי הדוקטרינה, במיוחד בהקשר של דעות פוליטיות או תפיסות דתיות (שם).

⁷ "מנטרה" היא צליל, הברה, מלה או קבוצת מילים שנחשבות לבעלות יכולת להשפיע על התודעה באופן רוחני. השימוש במנטרה משתנה בהתאם לאסכולה ולפילוסופיה הקשורה אליה. מקורה של המנטרה הוא בתרבות ההודית. כיום השימוש במנטרות נפוץ בתנועות רוחניות רבות שמבוססות על תרבויות ודתות מזרח קדומות. המנטרות הן צלילים מקודשים או שמות של האל. דוגמה למנטרה היא "הרא קרישנה, הרא קרישנה, קרישנה קרישנה, הרא הרא, הרא רמה, הרא רמה, רמה רמה, הרא הרא". מלה הנאמרת תוך כדי שיחה היא בעלת משמעות תלויה הקשר, כלומר, אם יש למילה עוצמה, העוצמה נובעת ממשמעות המילה. מנטרה, לעומת זאת, מקבלת עוצמה מהתגובה האנרגטית שהצליל שלה יוצר. אמירת המנטרה בקול תוך חזרה עליה שוב ושוב, יוצרת צליל מיוחד המושפע מהתדירות בה נאמרת המנטרה. הצליל יוצר תגובה אנרגטית הן בגוף הפיזי והן בגוף האנרגטי, וכתוצאה מכך המנטרה מאזנת ומטהרת את התודעה, ובכך מגינה ממחשבות שליליות ומאנרגיות הרסניות (שם).

⁸ חוק השימוש בהיפנוזה, תשמ"ד-1984. "היפנוזה היא תהליך נפשי בו מציע המהפנט, בעזרת סוגסטיות, למהפנט, לחוות סידרה של שינויים בתחושה, בתפיסה, בקוגניציה וברגש, תהליכים פיזיולוגיים והתנהגות מוטורית. היפנוזה איננה טיפול לכשעצמה, אך איש מקצוע מיומן יכול ליעל ולשפר את תהליך האבחון והטיפול בבעיה גופנית או נפשית באמצעותה. חוק ההיפנוזה בישראל אוסר על אנשים שלא הוסמכו בידי המדינה (והם אך ורק רופאים, פסיכולוגים, או רופאי-שיניים) לטפל באמצעות היפנוזה" (ויקיפדיה).

⁹ חוק הפסיכולוגים, תשל"ז-1977. בישראל מתיר חוק הפסיכולוגים את השימוש בתואר "פסיכולוג" רק למי שהוא בעל תואר "מוסמך" (תואר שני) ומעלה בפסיכולוגיה, ממוסד אקדמי מוכר, הרשום בפנקס הפסיכולוגים שמנהל משרד הבריאות, או שהוא בעל היתר זמני לעסוק בפסיכולוגיה.

לית מאן דפליג, שההתערבות הרבה המבוצעת בשנים האחרונות בנפש האדם, אצל ה"מטופלים", נעשית ברבדים עמוקים בהרבה מעבר למותר על-פי החוק, ללא כל פיקוח, ואין פוצה פה ומצפצף. פעולות מעין אלו מבוצעות בכל הכתות לסוגיהן. בכת ה"סיינטולוגיה", לדוגמה, מצהירים על כך בריש-גלי. דוברי הכת מתגאים בכך שבתהליך ה"אודיטינג"¹⁰ מצליחים אנשי הצוות שלהם להחזיר לאנשים

¹⁰ "למרות שההיבטים הפילוסופיים הטהורים בעבודותיו של ל. רון האברד מספיקים בפני עצמם ליישום בחיי היומיום, רק אודיטינג נותן דרך מדויקת בה יכולים בני אדם להתקדם לעבר רמות גבוהות יותר של מודעות רוחנית. השאיפה באודיטינג היא לשקם *beingness* ויכולת. שאיפה זאת מושגת על-ידי: (1) סיוע לאדם להיפטר מכל מגבלה רוחנית ו-(2) שיפור יכולותיו הרוחניות. ברור מאליהם ששניהם נחוצים לאדם על מנת להשיג את מלוא הפוטנציאל הרוחני שלו. אודיטינג מוחק את החוויות הכואבות של החיים ומשפר את יכולתו של האדם לעמת את הדברים בחייו ולטפל בהם. באמצעות אודיטינג, האדם מסוגל להתבונן בקיומו ולשפר את יכולתו לעמת את מה שהוא ואת המקום בו הוא נמצא. ישנם הבדלים עצומים בין טכנולוגיית האודיטינג, שהיא עיסוק דתי, לבין עיסוקים אחרים. במהלך אודיטינג אין שימוש בהיפנוזה, בטכניקות של טרנס או בסמים. האדם המקבל אודיטינג מודע לחלוטין לכל מה שקורה. אודיטינג הינו מדויק, ערוך על-פי סדר ויש לו נהלים מוגדרים. אדם שקיבל הכשרה והוסמך לשפר אנשים באמצעות אודיטינג מכונה אודיטור. ההגדרה של אודיטור היא "אדם שמקשיב", מהמילה הלטינית *audire* שפירושה "לשמע או להקשיב". אודיטור הוא יועץ רוחני, או יועץ רוחני בהכשרה, מטעם ארגון הסיינטולוגיה. אדם המקבל אודיטינג מכונה פְּרָקְלִיר - אדם שעדיין אינו קליר. פרקליר הוא אדם אשר, באמצעות אודיטינג, מגלה דברים על עצמו ועל החיים. פרק הזמן שבמהלכו אודיטור נותן אודיטינג לפרקליר מכונה סְשֵׁן של אודיטינג. סשן מתנהל בזמן שהוסכם מראש אשר נקבע על-ידי האודיטור והפרקליר. באודיטינג משתמשים בתהליכים - סדרות מדויקות של שאלות הנשאלות על-ידי האודיטור, או הנחיות שהוא נותן, כדי לעזור לאדם לאתר אזורים של מצוקה רוחנית, לגלות דברים על עצמו ולשפר את מצבו. קיים מספר רב של תהליכי אודיטינג שונים, וכל אחד מהם משפר את יכולתו של האדם לעמת חלק מסוים בחייו ולטפל בו. כאשר משיגים את היעד הספציפי של תהליך כלשהו, מסיימים את התהליך, ואז ניתן להשתמש בתהליך אחר כדי לטפל בהיבט אחר בחייו של האדם. כמובן שניתן לשאול מספר בלתי מוגבל של שאלות – שאלות שעשויות לעזור לאדם וכאלה שלא. ההישג של דיאנטיקה וסיינטולוגיה הוא בכך של. רון האברד בודד את השאלות וההנחיות המדויקות הנחוצות להשגת חופש רוחני. השאלות או ההנחיות של התהליך מדריכות את האדם לבחון חלק מסויים בחייו. באופן טבעי, אצל כל אדם מוצאים דברים שונים, משום שלכל אחד יש התנסויות שונות. ללא קשר להתנסויות של האדם או לרקע שלו, הוא מקבל עזרה לא רק באיתור איזורים של מצוקה רוחנית או של קושי בחייו, אלא אף באיתור מקורם. על-ידי כך, אדם יכול לשחרר עצמו ממחסומים לא רצויים שמעכבים, עוצרים או מקהים את יכולותיו הטבעיות, ולהגביר את יכולותיו אלה כדי להפוך להיות יותר בהיר מחשבה ובעל יכולת רבה יותר מבחינה רוחנית. בטכנולוגיה של אודיטינג אין שום משתנים, שום תוצאות מקריות שנובעות מיישומים מאולתרים. אודיטינג אינו פרק זמן של אסוציאציות חופשיות ומעורפלות. כל תהליך בנוי ומיושם בצורה מדויקת, ומביא לתוצאה מוגדרת כאשר הוא מועבר בצורה נכונה. אודיטינג של סיינטולוגיה יכול להעלות כל אדם ממצב של עיוורון רוחני אל האור הצרוף שבידיעה" (מתוך פירסום באתר הרשמי של כת הסיינטולוגיה).

או לעורר בהם זכרונות מאירועים שחוו בעבר, זכרונות שזה-מכבר נשתכחו מהם, ואף להחזירם ל"גילגול קודם". כאשר נשמעות הצהרות כגון אלו מפי מומחים עולמיים לפסיכיאטריה, כדוגמת ד"ר בריאן ווייס¹¹ (מנהל המחלקה לפסיכיאטריה ב-Mount Sinai Medical Center, Miami), אשר הצהיר שביכולתו להחזיר מטופלים לעבר שלהם ואפילו לגלגולים קודמים, בשיטות של היפנוזה, יתכן (כולי-האי ואולי !) שאפשר להתייחס לאמירות אלו ברצינות, משום שדבריו מאפשרים למומחים אחרים, בעלי-שם, לבחון את קביעותיו ולבודקן באמצעים אמפיריים קליניים. ברם, אין הדעת סובלת שחבריהן של "כתות" יפעילו שיטות מעין אלו איש על רעהו ללא כל בחינה מדעית, פיקוח או רשיון. כאשר שיטות אלו מופעלות על המצטרפים החדשים לכתות, ברי לכל שהמטרה איננה טיפולית טהורה, אלא יש כאן נסיון לניצול תמימותו של המצטרף החדש להשפיע עליו לאמץ, שלא מדעתו, את האינדוקטרינציה של הכת, תכניה ואמונותיה. התחושה הטובה, תחושת הנועם והרוגע, אשר משרים על המאמין החדש במהלך הסדנאות, נועדה, כביכול, "לנקות מעליו" את אירועי העבר, את "זוהמת" האישיות הקודמת שלו, ולהעניק לו חווייה של שיבה אל חיק הטבע, אל היקום הבראשיתי, ומעל לכל, להשלות את אותם מצטרפים שכביכול נמצאים הם "בידיים טובות", בידי מומחים בעלי הבנה עמוקה בנפש האדם, בידי אנשים שכל רצונם אינו אלא בטובתם. המנהיג, ה"גורו", מוצג תמיד כמי ששואף להיטיב לעולם כולו, להביא גאולה לבני הדור, ולכל הפחות לרומם את מאמיניו וחסידיו לעולם נפלא, רוחני, הנקי ממלחמות ומסכסוכים, ואשר לו, ורק לו, הדרך לישועה ולגאולה המובטחים.

¹¹ בריאן ווייס (יליד 1944, ניו-יורק) הינו פסיכיאטר אמריקאי. משמש כראש המחלקה הפסיכיאטרית בבית החולים "הר סיני" במיאמי, פלורידה. שימש כפרופסור לפסיכיאטריה באוניברסיטת פיטסבורג. נחשב מחלוצי המטופלים בהיפנוזה ככלי לגישה אל זכרונותיהם של מטופליו מגלגוליהם הקודמים. וייס סיים את בית הספר לרפואה של אוניברסיטת ייל ב-1970, התמחה ברפואה פנימית במרכז הרפואי של אוניברסיטת ניו יורק, וחזר לייל להתמחות של שנתיים בפסיכיאטריה. ב-1988 פרסם את ספרו "Many Masters, Many Lives", שתורגם לעברית בשם: "שורשים ושיעורים בזמן". הספר פורס את רעיונותיו של וייס בדבר תרפיית שחזור הגלגולים, באמצעות תיאור טיפול בהרדוניה של מטופלת צעירה, אותה הוא מכנה קתרין, אשר חזרה במהלך הטיפול ההיפנוטי למה שתואר כ"גלגולה הקודם", ונרפאה. וייס מתאר כי במהלך הטיפול סיפרה לו קתרין, באמצעות מה שכינתה "מדריך רוחני", פרטים אודות בנו שנפטר והגורמים לפטירתו, וכן על אביו המנוח, כולל שמו היהודי - פרטי מידע שלטענת וייס היו חסויים או שלא הייתה לקתרין דרך לדעת אותם בעצמה לולא ההיפנוזה. בספריו המאוחרים יותר, "רפוי בבכי הזמן" ו"רק האהבה היא ממשית" (שהפך לרב מכר בארצות הברית ותורגם לעברית), מרחיב וייס את רעיונותיו לגבי תרפיית שחזור הגלגולים. על פי גישה זו, הטיפול הנפשי והפיזי במטופל תלוי בחוויותיו בחייו הקודמים, ולא רק בחייו הנוכחיים. וייס טוען כי מאז 1980 טיפל בכ-4000 מטופלים באמצעות השיטה. השיטה קנתה לה אוהדים והמשיכה להתפתח עם השנים. הפסיכיאטר הקנדי איאן סטיבנסון, שעסק בחקר גלגולי נשמות, הביע במחקריו דאגה לגבי השימוש בהיפנוזה לחשיפת גלגול נשמות של מטופלים, וטען כי כל "האישיות הקודמות" שעולות אצל מטופלים בעקבות שימוש בשיטה זו, הן לחלוטין פרי דמיונם של המטופלים. מחקריו של וייס בנושא עוררו ביקורת משום שלא נחשפו לביקורת עמיתים ונטען כי לא נערכו לפי סטנדרטים מדעיים.

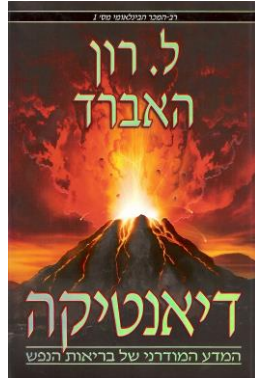
גלגולי נשמות וחזרה לעבר: פרופ' בריאן וייס

אפקט נוסף שנעשה בו שימוש נפוץ בכתות: ראשי כת ה"סיינטולוגיה"¹² נוהגים להעביר למאמיניהם מסר, לפיו הם מתיימרים להיות בעלי הידע ה"אמיתי", ה"מוחלט" וה"בלעדי" בבכני נפש האדם. המוטו של "רק אנחנו המבינים" ו-"האמת נמצאת אצלנו", או "כל האחרים טועים / משקרים" – חוזר על עצמו, בוריאציות שונות, בכל הכתות. פועל-יוצא מכך הוא, שאנשי הכתות מתנגדים למדע, ובפרט למדעי הפסיכולוגיה והפסיכיאטריה, ואף יוצאים חוצץ כנגד מחקרים מדעיים בתחומים אלו בכל הזדמנות, בריש גלי. הטעם – ברור: מחקרים פסיכולוגיים או פסיכיאטריים עלולים לסתור את אמונותיהם ולפרוך את האידיאולוגיה בה הם דוגלים. האמת המדעית עלולה ליצור בלב מאמיניהם 'דיסוננס קוגניטיבי', לערער את אמונתם, ובזאת הם אינם מעוניינים, כמובן. התנגדותם למחקרים מדעיים מוצאת את ביטויה הן בפירסומים פנימיים של הכת, והן בהתבטאויותיהם כלפי חוץ. לא בכדי התנגד ל. רון האברד¹³, מייסד ה"סיינטולוגיה", לכל תחרות שהיא על 'תורת נפש האדם' שלו. הוא

¹² סיינטולוגיה (*Scientology*) היא תורה רוחנית עיונית ומעשית, אשר נוסדה ופותחה על ידי ל. רון האברד. השם "סיינטולוגיה" משמש גם שם כללי לרשת בינלאומית של ארגונים שהקים האברד כדי להפיץ את התורה, שאותה הגדיר ככת. סביב תורת הסיינטולוגיה והתנועה יש מחלוקות ופולמוסים רבים בכל רחבי העולם. הסיינטולוגיה מציעה שיטות טיפול שונות, המכוונות לשפר את היכולות הרוחניות והפיזיות של בני-אדם, לסייע להם בהתמודדות עם מחלות פסיכוסומאטיות ולהגיע לצלילות תודעתית. טענות אלו לא זכו עד כה לגיבוי מחקרי בלתי-תלוי. תחקירים ופרסומים בכלי תקשורת וביורורים שנערכו על-ידי ועדות חקירה במדינות שונות, דחו את הטענה ליסוד מדעי איתן לסיינטולוגיה, והגדירו אותה כת. ועדות החקירה והתחקירים אף הצביעו על שימוש בשיטות של מניפולציה פסיכולוגית בסיינטולוגיה. הסיינטולוגיה הוכרה באופן רשמי כמוסד דתי או כמוסד ללא כוונת רווח על ידי ממשלות ובתי משפט במדינות רבות כגון ארה"ב, גרמניה, רוסיה, איטליה, ספרד, פורטוגל, הונגריה, שוודיה ואוסטרליה. דו"ח תעסה-גלזר בישראל הגדיר את הסיינטולוגיה ככת, אך ההגדרה לא הובילה לפעולות מעשיות רשמיות כלשהן כנגדה (ויקיפדיה).

¹³ לפאייט רונאלד האברד (Hubbard Lafayette Ronald, 1911-1986) היה סופר ופילוסוף אמריקאי, וייסד את ה"סיינטולוגיה", המוגדרת בישראל ובמדינות נוספות כ"כת". חיבר את הספר "דיאנטיקה". בשנת 2006 הוכר ע"י 'ספר השיאים של גינס' כסופר הפורה בעולם, בזכות העובדה שכתב 1084 ספרים שתורגמו ללא פחות מ-71 שפות. האברד הצעיר עצמו ערך מסעות רבים באוקיינוס השקט ובאסיה. בשנות ה-20 לחייו, החל האברד בקריירה ספרותית מצליחה. בתקופה זו פרסם האברד מאות מערכונים, סיפורי בלשים, הרפתקה, פעולה, מדע בדיוני ופנטזיה, הידוע שביניהם הוא ספר המדע בדיוני "שדה קרב ארץ". קריירה זו נקטעה במהלך מלחמת העולם השנייה, עת התגייס האברד לצבא האמריקאי ושירת כקצין מודיעין בצי ארצות הברית. בשנת 1950 פרסם האברד את ספרו "דיאנטיקה: המדע המודרני של בריאות הנפש", אשר סימן מפנה בכתיבתו. הספר תיאר מערכת של

הפקיד את נפשותיהם של "מאמיניו-חסידי" בידי מדריכי הצוות שלו, ה"אודיטורים", אשר השתלמו בקורסים שנערכו על ידו לשם הפצת רעיונותיו בדרכים של התערבות עמוקה ביותר בנפש האדם ("לעורר ארועים מהעבר", "לנקות את נפשו", "לזכך את נשמתו" וכדומה).

ל. רון האברד – "סיינטולוגיה"

לסיכום, נציין, כי כתות רבות נוקטות בדרכי אונאה בלתי לגיטימיות – תוך התחזות להיות מי שהם אינם. לשם כך, לומדים מדריכי-הכתות (ה"אודיטורים") קורסים רבים, בהם מקנים להם מיומנויות בהשפעה פולשנית ובהתערבויות עמוקות בנפש האדם. טכניקות המעוררות אירועים מנבכי העבר על מנת "להתנקות" או "להיטהר", מצויות לרוב בכל הכתות. כמו כן, נעשה בהן שימוש בתהליכים של אוטו-סוגסטיה, טכניקות של היפנוזה אוטוריטיבית¹⁴ וכיו"ב שיטות של הפעלת השפעה לשינוי

שיטות שיועדו לפתור תחושות ורגשות בלתי רצויים, אי-רציונליות ומחלות פסיכוסומטיות. הוא הפך לרב-מכר, ובעקבותיו קמו קבוצות ומרכזים של דיאנטיקה. המשך פעילותו של האברד בתחום זה הביאה ללידתה של תורת הסיינטולוגיה, אשר הרחיבה את שיטת הדיאנטיקה. בנוסף, הוא פיתח תאוריה קוסמית מיסטית המתארת התערבות "חיזורים" בכדור-הארץ. הסיינטולוגיה סחפה אחריה מאמינים רבים ברחבי העולם. במהלך שנות הששים התרבו מוסדות הסיינטולוגיה, אשר לימדו את שיטותיו של האברד. הונגו בתקופה זו נאמד במאות מיליוני דולרים. התנועה משכה ביקורת רבה ונגד אנשיה, כולל האברד עצמו, התנהלו הליכים משפטיים במספר מדינות. בעקבות ממצאי חקירה של משטרת ניו-זילנד אודות פעולותיה הבלתי חוקיות של כת הסיינטולוגיה, גורש האברד מהמדינה. בין היתר, יוחסו לו התבטאויות המעידות על אופיה ומטרותיה של הכת ובהן: "התוקפים את הסיינטולוגיה הם עבריינים"; "לכתוב מלה בפרוטה הרי זה מגוחך; אם מישהו רוצה לעשות מיליונים הדרך הטובה ביותר היא ליסד דת חדשה"; "הפסיכיאטרים מגדילים בידועין את מספר המטורפים בעולם כדי להרבות את רווחיהם"; ובמכתב מדיניות לאודיטורים: "כאשר מישהו נרשם [לקורס] חשבו עליו כעל מי שמצטרף לעולמי עד; לעולם אל תרשו פתיחות דעת!... אל תניחו להם אף פעם להתלבט בקשר להיותם סיינטולוגים. הארגונים הטובים ביותר בהיסטוריה היו ארגונים נוקשים ודבקים במטרה". לימים, בנו של האברד - רון האברד ג'וניור, שהיה בכיר בארגון הסיינטולוגיה, החליט לצאת אל התקשורת ולספר את דעתו על הארגון, שאותו כינה "ארגון פשע", ועל אביו, שאותו הגדיר כ"נוכל ורודף בצע". בנו השני של האברד, שהיה גם הוא בכיר בארגון, התאבד בשאיפת גז. האברד מת משבץ בשנת 1986 (ויקיפדיה).

¹⁴ היפנוזה: "מצב בו אדם מנצל את יכולת הריכוז שלו כדי להפנות את הקשב כלפי פנים. במצב של היפנוזה אדם מרשה לעצמו להפנות את מרב הקשב והמשאבים שמצויים בו, וזאת על מנת להביא לשינוי גופני או נפשי, כדי להיות בקשר יעיל יותר עם התת-מודע, או כדי לשפר את מערכת התקשורת בין המוח לגוף. כל מצב בו אנו מפנים את רוב הריכוז למטרה אחת, וכאלו 'מתעלמים' מיתר הדברים הסובבים לנו בעל מאפיינים של מצב היפנוטי. רובנו

האישיות וה'עצמי' של האדם, כל זאת תוך שימוש בשיטות עורמה לניצול ואונאה של הציבור. תופעות אלו ניתן למנוע תוך חקיקה מתאימה ואכיפת החוקים, על מנת להביא למצב שימנע את המשך תהליכי שטיפת המוח, ועל מנת לאפשר לאדם החושב בחירה שקולה ומאוזנת, חופשית ועצמאית, של אמונותיו, השקפותיו, דעותיו ודרכי חייו.

"כת" - הגדרות

הגדרות רבות ל"כת". בחרנו להציע בזה שלוש הגדרות, מהעיקריות שבהן, אשר על פיהן ניתן לזהות "כת" ולהבחין בינה לבין ארגון לגיטימי:

[1] **הונאה וניצול**: אחד המאפיינים העיקריים המבחינים בין התארגנות רוחנית, חברתית, פוליטית

"לגיטימית" לבין "כת" היא השימוש בדרכי ניצול והונאה. הארגונים הלגיטימיים יפעלו בדרכים חוקיות, הוגנות, ישירות ומקובלות, להשגת מטרות הארגון, ובכלל זאת דרכי שיכנוע הוגנים. את רעיונותיהם הרוחניים ואת האידיאולוגיה שלהם, מפיצים הארגונים הלגיטימיים באמצעים מקובלים, גלויים וחוקיים. ה"כתות", לעומת זאת, נוקטות בדרכי שכנוע סמויים כדוגמת היפנוזה, שטיפת מוח, תעמולה, חזרה על "מנטרה", וכיו"ב מהדרכים שהוזכרו לעיל.

[2] **פולחן האישיות סביב רעיון "רוחני"**: להבדיל מן הדתות, המבוססות רובן ככולן על מסורת

עתיקת יומין, הגם שהופצה בראשית ימיה בידי בן-תמותה וממשיכה להיות מופצת על ידי מאמיניו-חסידיה, הרי שה"כתות" מפיצות את רעיונותיו של אדם חי, על פי רוב בעל אישיות כריזמטית, סמכותית או מושכת, בן-דורנו, המפיץ את רעיונותיו ומבססם על תפיסות "רוחניות" (או פסבדו-רוחניות). בעוד הדתות מפיצות למאמיניהן את העקרונות הרוחניים שלהן – כך הוא ביהדות, בנצרות, באיסלם ובדתות הבודהיסטיות, כל אחת מהן דוגלת באידיאולוגיה רוחנית אלוקית שנמסרה לנביא לפני אלפי [או מאות] שנים. "תורתו" של ה"גורו", לעומת זאת, היא אידיאולוגיה חדשה, טרייה, אשר

חשים חוויה דומה כשאנו מרשים לעצמנו לשקוע בסרט או ספר מרתקים, וכך מנתקים את עצמנו מהסביבה. (האגודה הישראלית להיפנוזה). היפנוט: "פעולה או תהליך המיועדים או עשויים לגרום באמצעות סוגסטיית לשינויים במצב תודעתו ובמודעותו של אדם אחר וכן לשינויים בגופו, בתחושותיו, ברגשותיו, בחשיבתו, בזיכרונו או בהתנהגותו" (מתוך "חוק השימוש בהיפנוזה, התשמ"ד). היפנוזה, כפי שהיא מוגדרת בשתי המובאות האלה, מכונה בדו"ח אנדרסון (דוח ועדת חקירה ממלכתית באוסטרליה, משלהי שנות ה-60 שבדק וחקר את כת הסיינטולוגיה) כהיפנוזה **פסיבית**, המשמשת לצרכי ריפוי. המהפנט הוא הפסיכי. הוא אינו אומר למהופנט מה עליו לעשות וכיצד, אלא עוזר לו להיכנס למצב היפנוטי. הדו"ח מבדיל בין היפנוזה פסיבית כזו לבין היפנוזה **אוטוריטטיבית**. היפנוזה אוטוריטטיבית היא זו המשמשת בהופעות בידור של מהפנטים חסרי הכשרה טיפולית. בהופעות אלה, עולה המהופנט על הבמה ונכנס למצב היפנוטי בהתאם להוראות שהוא מקבל מהמהפנט. העשוי לבקש ממנו לעמוד על רגל אחת ולשיר את ההמנון הצרפתי, או ללכת ולנשק איזו אישה שאינו מכיר, לקול צחוקו של הקהל. בהיפנוזה מסוג זה נעשה שימוש בעבר על שבויי מלחמה, לצורך השגת שיתוף פעולה מצדם והיא זו המשמשת גם בכתות. בין היתר גם בכת הסיינטולוגיה.

טרם נוסתה בכור-ההיתוך של ההיסטוריה וטרם עמדה במבחן הדורות. על פי רוב, "תורתו" מצוצה מן האצבע, פרי המצאתו, דמיונותיו או שהיא שאובה מרעיונות ותיקים של דתות עתיקות. בכל ה"כתות", אם לא בכלן, מבטיחים למאמינים אושר נצחי, חיים עילאיים ומושלמים בעולם הזה, עולם שכולו טוב, וכיו"ב הבטחות אשר קל להבטיחן וקשה לממשן, שהרי האושר, כידוע, הינו עניין רצוני, וכל אדם מסוגל, בכל מצב נתון, לשכנע את עצמו שהינו מאושר. גם האסיר, בתא-הצינוק, עשוי לחוש אושר עילאי, אם יודע הוא שמאסרו נעשה לתכלית מסויימת בה הוא דוגל. גם את חייו מוכן אדם למסור, ולמות, פשוטו כמשמעו, בעבור עיקרון-על אשר הוא נושא על לוח-לבו. קל מאד, אפוא, לשכנע מאמינים שהאושר המובטח אכן מצפה להם, אם אך יאותו לקבל על עצמם את עיקרי ה"כת" ומנהגיה.

מה בין שיכנוע בדרכי הוואה לשיכנוע לגיטימי?

חשוב להבחין בין דרכי שכנוע נאותים, לגיטימיים, חוקיים ומקובלים, שהינם בגדר המותר, לבין דרכי שכנוע ערמומיים, שיש בהם משום אונאה, הולכת שולל, הטעייה, אחיזת עיניים וסילוף המציאות.

מטבעם של דברים, ועל פי ההגיון הפשוט, כמו גם על פי החקיקה בעת החדשה, מציאות החיים מחייבת מצב בו יהא כל אדם רשאי להאמין באמונותיו, להחזיק בדעותיו ובהשקפותיו, ואף להפיצן לאחרים בצורה חופשית, ככל רוכל המשווק את מרכולתו. עם זאת, כשם שהרוכל עומד בפני דרישות מסויימות, כגון תשלום מס-הכנסה כחוק, עמידה בדרישות משרד הבריאות (כשמדובר בשיווק-מזון) או השירות הווטרינרי, כך נדרש גם המפיץ של אידיאולוגיות ורעיונות לעמוד בפני דרישות מסויימות, כגון צנזורה (הבוחנת הפצת דעות ואידיאולוגיות מסויימות), בדיקת תכנים (כגון פיקוח של משרד-החינוך, פיקוח של המועצה לביקורת סרטים ומחזות, וכל כיו"ב). אין כל מניעה בפני אדם, כפרט, אם יחליט לאמץ לעצמו "אמונה" כלשהי¹⁵, שלפיה, נניח, מלפפון הוא האל שלו, ולשכנע את עצמו שהוא "שמע" בת-קול מן השמים, לפיה המלפפון דיבר אליו והורה לו לבצע תרגילים מסויימים. כל עוד הוא נוצר את אמונותיו לעצמו. שונים פני הדברים כאשר הוא בא להפיץ ברבים את "אמונותיו" אלו, ואת "שליחותו" על-פני אדמות. כאן, כאשר ברצונו להפיץ מעיינותיו החוצה, לרבים, נדרש הוא לעמוד בפני ביקורת ופיקוח של הציבור, אם מטעמן של הרשויות ואם מטעמים של גורמים אחרים, המקובלים על הציבור ומיוצגים על פי חוק. הן אמת, שחופש הביטוי הינו ערך נעלה בחברה הדמוקרטית המתקדמת והמודרנית שלנו, עם זאת, גם הדמוקרטיה מכירה במושג "דמוקרטיה מתגוננת"¹⁶ – תפיסה אשר על-

¹⁵ יש לסייג את הדברים. המושג 'אמונה' מקורו ב'אמון'. אין אמונה בלא הוכחה של ממש. טעות היא לחשוב ש'אמונה' מקורה בסברא רגשית או בדמיון ופנטזיה שאין להן אחיזה בקרקע-המציאות.

¹⁶ המושג "דמוקרטיה מתגוננת" בפוליטיקה ומדע המדינה מתייחס למנגנון של חוקים, תקנות ופסקי דין, המגבילים חלק מזכויות האזרח במדינות דמוקרטיות במצבים שבהם יש סכנה לכאורה לעצם קיום המדינה, לאופיה הדמוקרטי, למרכיבים אחרים באופיה, לחייהן ולזכויותיהן האזרחיות של קבוצות מיעוט באוכלוסייה וכיוצא באלה. מושג זה מתאר את אחד הקונפליקטים העיקריים העלולים להתגלות במדינה דמוקרטית בין קיום העקרונות

פיה זכאית הדמוקרטיה להגן על עצמה מפני אידיאולוגיות פשיסטיות הבאות לקעקע את ישותה. מרצה רשאי, כאוות נפשו, להפיץ את דעותיו הפוליטיות ואף להטיף להן, כל עוד נעשית ההטפה בצורה לגיטימית, על פי המיגבלות של החוק ובהתאם לפיקוח הממלכתי-מוסדי של הרשויות. חופש הדעה והאמונה הינו נרחב ביותר כל עוד מדובר באדם כפרט, אולם הוא הולך ומצטמצם בשעה שאותן אמונות ודעות יוצאות מרשות היחיד ומתחילות להיות מועברות, משודרות או מושמעות ברשות הרבים.

ככל שמדובר במסע-שכנוע לרבים, עלינו להיות ערים וזהירים לנוכח כל צעד הנראה כנסיון להטיף ולשכנע אחרים, יחידים או ציבור, לשנות דעות או להחדיר רעיונות, לקרוא להאמין במישהו או במשהו, ב'אדם' או ב'ערך'. בשלב זה, כשיש חריגה מגבולות אמונותיו של הפרט ודעותיו לכיוון של הטפה מיסיונרית וצעדי שכנוע – בעלונים המחולקים ברחוב, לעוברים ושבים, או בתיבות-הדואר, בפירסומות בעיתונות ובתקשורת, באתרי אינטרנט – שומה עלינו להיות דרוכים וקשובים, ומעבר לכך, לעשות כל שביכולתנו על-מנת להתערב ולעצור, למנוע ולהתנגד לנסיונות השכנוע וההטפה. מחובתנו, כאזרחים וכאחראים איש לרעהו, לגלות אחריות אישית ואף מעורבות כל אימת שנזהה אדם ("מנהיג", "גורו") – גם אם במסווה של "רב", "כומר", "יוג'י" וכדומה, אשר הקים מערכת של אמונות, רעיונות ודעות כלשהן, ומתעורר חשדנו שהמטרה הסמויה היא ללכוד "מאמינים חדשים", מצטרפים טריים, לרוב תמימים, צעירים, אך גם בעלי אמצעים כלכליים, ולנצל אותם, את ממונם, את כישוריהם ואת זמנם ומרצם. תופעות מעין אלו חורגות מעל ומעבר למקובל כ"הפצת דעות לגיטימית", אפילו בחברה המודרנית והמתקדמת ביותר. ואדרבה, היא הנותנת: ככל שחברה מסויימת שואפת להיות מתקדמת יותר, מודרנית ודמוקרטית יותר, פתוחה וליברלית יותר, אמורה היא לדגול ב"חופש לכל", ודווקא בשמו של החופש – עליה להילחם נחרצות כנגד כל גילויי הטפה, שיכנוע, מיסיון וצייד-מאמינים, משום שאותו ציד ואותה מיסיונריות – הינם האנטי-תיזה הגדולה ביותר לחופש הפרט. הבדל ברור ביותר קיים בין סופר פורה, השואף להפיץ את ספריו ואת אמונותיו לקהל-יעד נרחב ככל האפשר, לבין שרלטן השואף להונות את הבריות, להוליכם שולל במסווה של אידיאולוגיה "רוחנית", כאשר מטרותיו האמיתיות אינן אלא ניצול מאמיניו באופן מניפולטיבי לצרכי עצמו, למען ישרתוהו ויהיו לו לעבדים, לשעבד אותם או את ממונם, עת שהוא מרומם ומגדיל את האימפריה שלו, תדמיתית וכלכלית.

הדמוקרטיים, בעיקר חופש ההתארגנות והזכות להיבחר, לבין מניעת גורמים לא-דמוקרטיים מניצול לרעה של העקרונות האלה. הדוגמה המובהקת לניצול לרעה כגון זה הוא השתלטותה של המפלגה הנאצית על גרמניה בעקבות הבחירות לרייכסטאג (הפרלמנט הגרמני) ב-1933, וכן השתלטותה של המפלגה הפאשיסטית על איטליה בשנות ה-20 של המאה ה-20 (ויקיפדיה).

מאמיני כת "הארי קרישנה"

אם ישאל השואל: והלא כל איש-עסקים שואף להגדיל את עסקיו ולמקסם את רווחיו! יש להשיבו: אף כשמדובר באנשי עסקים, ההבחנה ברורה ביותר בין עסקי-נוכלות לבין עסקים שביושר, בין רווחים שהושגו בדרכי מירמה לבין רווחים הוגנים. אינו דומה מנהל עסק כלכלי, העומד בראש פירמידה של עובדים רבים, אשר פועלים למען העצמת רווחי העסק, בתוך מערכת יחסים של עובד-מעביד, ל"גורו" העומד בראש פירמידה של "עסקי-רוח". "עסקיה" של הכת חדלים להיות לגיטימיים משעה שמנהיגיה אינם בוחלים בנקיטת פעולות ודרכים שיש בהם משום מניפולציה על המחשבה של הפרט, ובטכניקות שתלטניות מבית היצר של תורת-הפסיכואנליזה, בשיטות של אוטו-סוגסטיה, "שטיפת-מוח" (*Mind Control*), היפנוזה, צ'אנטינג, אודיטינג ועוד.

מכאן, באים אנו לחיפוש ההגדרה הנאותה וההבחנה הברורה בין זכותו הלגיטימית של כל אדם להאמין ואף לפרסם את "תורת המלפפון" שלו, גם אם אין בה שמץ של אמת, על מנת "לזכות" את הרבים ו"לגאול את הדור", על פי השקפותיו ודעותיו, לבין שימוש בדרכי הונאה ובאמצעים לא-לגיטימיים ובלתי-הוגנים להשפעה על שינוי דעותיו של הזולת, כשהמטרה היא ניצול ושיעבוד של מאמיניו.

החקיקה העומדת לרשותנו כיום איננה מאפשרת לנו להעמיד לדין מנהיגים של "כתות", משום שעד כה טרם נוצרו הכלים הנאותים להגדרתן של הונאות רוחניות. שלא כבתחום העסקי-מסחרי, בו מוסדר כל נושא ההונאה בצורה הברורה והמוגדרת ביותר על פי חוק, כך שכל אימת שמתבצעת הונאה ממונית ניתן להגיש תלונה בתחנת המשטרה ובבית המשפט, כמקובל בארץ ובעולם, הנה בכל הנוגע להונאה רוחנית, לניצול ציני של מצטרפים תמימים תוך שימוש בשיטות בלתי הוגנות מסוג "שטיפת-מוח" (*Mind Control*), אין הרשויות – בתי המשפט ומחלקות המשטרה – מטפלים בתלונות המוגשות בנושא זה. צורך דחוף קיים, אפוא, בחקיקה ובאכיפת החוקים בכל הנוגע לניצול, שיעבוד, והונאה "רוחניים".

[6] **יצירת תלות**: ההגדרה השלישית ל"כת" אותה נציג בזאת, יש בה מעין שילוב של האלמנטים

שצוינו לעיל. קיימת, ב"כתות" כולן, תופעה של "יצירת תלות" (תלותיות), כאשר המצטרף החדש,

המאמין, או ה"מטופל", מאבד את עצמאותו, לעיתים אף את אישיותו, את בטחונו העצמי, והופך תלתי – נפשית וכלכלית – בארגון המוסדי של ה"כת" ובמנהיג.

"אודיטינג" – מצג שווא של אורה נעימה ואשליית רוגע מדומה

(מתוך פירסום באתר הרשמי של "סיינטולוגיה")

דרכי היצירה של תלות זו שונות ומגוונות, אולם הן מצטיינות בתייחום ובעורמה. הנה, משעה שרכש המאמין החדש, המצטרף לכת, ידע בסיסי ב"תורת" הכת ובאידיאולוגיה שלה, בכל הנוגע לטכניקות, רעיונות ותירגולים, נדרש הוא לשמור על חשאי, על סודיות, "לטובתו" כביכול. מעבר לכך, משעה שהוכנס המאמין "בסוד העניינים", נאמר לו שהידע שרכש עד כה – אינו אלא ההתחלה והבסיס, ועל-מנת להתקדם הלאה, מעלה-מעלה בסולם ה"רוחני", עליו להשתתף בסדנאות נוספות, בתדירות גבוהה יותר, תוך השקעה כספית רחבה יותר, ופעמים רבות מתבקש הוא גם "לסייע" לכת, לחבריה ולמנהיגה, בעבודות שונות כ"תרומה" וכתמורה עבור ה"ידע" שנמסר לו ועבור ה"אמון" שניתן בו. ההתניות הללו, שהמאפיין שלהם הוא כמובן הניצול, "לא ניתן להתקדם בלעדיהן" בתורת הכת. למאמינים נמסר, שההתקדמות והעלייה הרוחנית מותנים בתירגולים בלתי פוסקים, בתדירויות גוברות והולכות, ובהצטרפות פעילה יותר לתוככי הכת. במילים אחרות, תנאי הכרחי בל-יעבור להשגתה ולקיומה של האינדוקטרינציה הרעיונית בכת היא הגברתם של ההיקפים והתדירויות של הפעילות, העמקתם של הביקורים וההשתתפויות, העצמת האינטנסיביות של כל הקשור בהצטרפותו של המאמין ל"כת". זוהי ההקרבה הנדרשת מהמאמין, כתמורה ל"שכר" הצפוי לו, שהוא, כאמור, ההתעלות בדרגות ה"רוחניות".

סמל כת הסיינטולוגיה

כת ה"סיינטולוגיה"

(מתוך פירסום באתר הכת)

הדוגמה המובהקת לכך היא השיטה המיושמת בכת ה"סיינטולוגיה". שיטת ה"גשר" היא הדרישה מכל מאמין ב"כת", על מנת להתקדם ולהתעלות ב"רמות" של הידע ה"רוחני", לבצע כל שלב של "אודיטינג", שלב אחר שלב, כשבכל פעם נעשה האודיטינג ברמות נרחבות ואינטנסיביות יותר. הם קוראים לזה "אינטנסיב"¹⁷, וכל סֶשֶׁן של אודיטינג עולה בסביבות 15,000 ₪, כאשר מדובר ב-12 עד 20 שנים של אודיטור. ה"אודיטור" יושב למול ה"פרקליר" (המצטרף החדש, הטירון), אשר הוא זה שמקבל את האודיטינג תוך שימוש במכשיר ה"אי-מֶטֶר"¹⁸. באמצעות שיטות כגון אלו מבצעים אנשי הכת את התהליכים על מנת שהמצטרף החדש יוכל לסיים את הקורס ו"לעלות על הגשר", להתקדם בדרגות. ככל שהקורסים הניתנים הינם ברמה מתקדמת וגבוהה יותר, נעשים יותר "אודיטינג" תוך שימוש בטכניקות נוספות. נמצא, אפוא, שתנאי חיוני לקיומה של כל "כת" ולהמשך ההתקדמות ב"מעלות-הידע" של אידיאולוגיית-הכת הוא: יישומן של טכניקות *Mind Control* הולכות וגוברות יותר ויותר.

חשוב להבחין בין כת "מתחילה" לבין כת "ותיקה" ומבוססת. כשם שאבחנה כזו קיימת בעולם העסקים, כך גם הכת המתחילה – כמוה כעסק קטן, נאמר: חנות אלקטרוניקה פינתית, אשר במרוצת

¹⁷ "כמה עולה תכנית תיקון-חיים? שים לב !!! מבצע חדש 40% הנחה! תכנית תיקון-חיים נמכרת בחבילת שעות הנקראת "אינטנסיב". "אינטנסיב" הוא חבילה של 12.5 שעות-יעוץ המסופקות במשך שבוע אחד. תכנית תיקון חיים רגילה נמשכת כ-50 שעות, כלומר 4 אינטנסיבים. לעיתים היא מסתיימת לפני ולעיתים רחוקות אחרי. התכנית מסופקת תוך כחודש ימים. מקבלים 4 אינטנסיבים ב 40% הנחה, בתנאי שיש חברות בתוקף, אפשר חברות חנימ ל-6 חודשים למי שאף פעם לא קיבל חברות חנימ. אנו מעודדים לרכוש את החבילה מראש ולהתקדם, כיון שזה מקל את העבודה שלנו. כאשר אנחנו יודעים שיש לאדם 4 אינטנסיבים משולמים מראש – מי שעושה זאת מקבל בונוס 3 ספרים או די.וי.די. ראשונים לבחירתו. לספקנים שרוצים לבדוק, אפשר לקנות אינטנסיב אחד כדי לראות מה זה ולהשלים לעד 4 אינטנסיבים בתנאי שהרכישה נעשית תוך הזמן שהאדם מקבל אודיטינג באינטנסיב הראשון. גם אינטנסיב בודד יתן תוצאות, אך עדיף לעשות תכנית שלמה של 4 אינטנסיבים לקבלת תוצאות טובות יותר. לפרטים נוספים נא לפנות ל... " (מתוך פירסום רשמי באתר הסיינטולוגיה).

¹⁸ מנהיג כת הסיינטולוגיה, רון האברד, פיתח את שיטת הטיפול הסיינטולוגית באמצעות מכשיר "אי-מטר" (E-Meter), מעין פוליוגרף המשקף את המתח שבו שרוי המטופל. המכשיר נמכר תחילה על ידי ממציא המכשיר מתיסון והאברד כ"מודד בחינה" שמטרתו שעשוע במסיבות. האברד טען מאוחר יותר כי באמצעות מדידת הזרם החשמלי המכשיר מודד את עוצמת תגובתו של המטופל לגירוי האנגרמות שהאודיטור מנסה לחזק. לטענות אלו לא נמצא יסוד מדעי.

השנים הולך וגדל, הופך לעסק מכניס וגדול, ולבסוף הופך לרשת של חנויות כל-בו. כך הוא, כאמור, בענף העסקים, וכך גם ב"עסקי-הרוח". אנשי ה"כתות" מנהלים 'עסק', פשוטו כמשמעו. זהו עסק לכל דבר, אלא שהסחורות הנסחרות בו הינן: נשמות ונפשות תמימות. מנהיגי הכת אינם אלא סוחרים נשמות, לנצלן ולהרויח מהן. כתות רבות צצו לאחרונה בארץ ובעולם, ואצל החדשות שבהן קשה, כמובן, לזהות את סממני ה"כת" לכל הגדרותיה, כשם שעסק מתחיל משקיע יותר ומרוויח פחות. גם אנשי הכתות ממעטים להציג לראווה את שיטות ההוואה והניצול שלהן, על כל פנים בתחילת דרכם. ניטול לדוגמה "באבא" מתחיל, אשר טרם התפרסם כעושה-נפלאות וכבעל-קמיעות, "סגולותיו" טרם הוכחו, ו"המים הקדושים" שלו עדיין לו הופצו ברבים. מאחר שעדיין חדש הוא, בלתי מוכר, הרי שהיכולות האירגוניות שלו טרם נתבססו. ככל שיגדל ארגונו, יתרבו חסידיו ומאמיניו, יוכל להפעיל את שיטותיו להגדלת ה'עסק'.

הכתות המבוססות מפעילות סדנאות, קורסים, אתרים ומכירות ספרים וקלטות, יש להן שלוחות וסניפים ברחבי העולם. כל זה מצריך תקציבי-ענק. לכתות המתחילות, ואף לאלו שבאמצע דרכן, אין האמצעים הדרושים לכך. על כן קשה יותר לזהותן, כל עוד הן 'בחיתוליהן', בראשית דרכן. מה גם שהכתות המתחילות פועלות בזהירות יתירה, המניפולציה שלהן קשה יותר לזיהוי. ברם, משעה שברור שהיא עונה על ההגדרות של "כת", נוכל לזהות את 'אותה גברת בשינוי האדרת': השיטה זחה, הטכניקה קבועה, האינדוקטרינציה מאורגנת, והעסק מתחיל להיות משומן. אכן, אחד הדברים הקשים עבורנו הוא מלאכת הזיהוי והאיבחון: בשעה שמגיעות אלינו תלונות בדבר קיומו של "מורה רוחני" כלשהו, "רב" או "באבא", "כומר" או "הוגה-דעות", לרוב בעל אישיות כריזמטית, המושך סביבו קבוצת מאמינים – ניצבים אנו בפני השאלה הקשה: האמנם מדובר בהתארגנות לגיטימית, בקבוצה דתית נקיית-כפיים, בסתם תלמידים החפצים ללמוד ולהחכים מפי רבם, או שמא לפנינו ארגון מתוחכם הפועל בראשותו של מנהיג ממולח תוך ניסיון להונות ולנצל את התמימים שבינינו.

הזכרנו לעיל, שאחד המאפיינים הבולטים המבחינים "כת" הינו הניצול הכספי. אם אמנם בתחילה מתבקש המצטרף החדש "לתרום" תרומה סמלית, קטנה, "לכיסוי ההוצאות", הרי ככל שהוא נכנס יותר פנימה ומשתקע רובו-ככולו בהווייה של ה"כת", נדרש הוא לשלם יותר ויותר, עבור קורסים, 'למס-חבר', כתרומה או כהקדש. לדוגמה, הכת המסוכנת והגדולה שבכולן, כת הסיינטולוגיה, סוחטת מחבריה כספים רבים: בתחילה מדובר בסכומים שבין 50\$ ל-100\$ עבר סדנה או קורס, לעיתים ההוצאות ניתנות חינם, ובמשך הזמן מגיעות ההוצאות לסכומים מרקייע-שחקים, כדי \$10,000 (דולר) עבור קורס. להשתתפות בקורסים המתקדמים שב"כת" יש הנדרשים לשלם \$50,000. כל ההון הזה נגרף לכיסיהם של ראשי הכת, שהונם נאמד בסכומים דמיוניים, במיליוני דולרים, וכך העסק פורח. האלמנט הזה, אלמנט הניצול הממוני, אינו קיים בדתות, אלא הוא ייחודי ל"כתות" בלבד. הדתות אינן מתאפיינות באותה מערכת-משומנת-היטב של תשלומים ותרומות במסווה של סדנאות, הרצאות, קורסים, ותשלומי 'מס חבר' רבים כפי שהדבר נעשה בכתות. אמנם, בל נחטא לאמת, נציין שתשלומי 'מס-חבר' נגבים לעיתים בדתות השונות, אם זה במסגרת הקהילתית של בית-הכנסת, הכנסייה או המסגד. אלא שגם כאן ההבדל ברור ביותר: מס חבר הנגבה בבית-כנסת, בכנסייה או

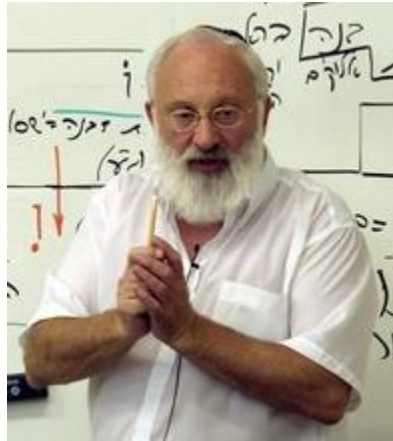
במסגד - כשמו כן הוא: מס חבר לכיסוי הוצאות ממשיות, והוא אכן סמלי וצנוע. ברור, שלא כל מסגרת הגובה תשלום לכל הבאים בשעריה – נכנסת בקטגוריה של "כת", שאילו כך היה, היו כל האוניברסיטאות, המכללות והמוסדות האקדמיים נחשבים ל"כתות", ולא כך הוא, כמובן. התשלום במקומות התפילה ובמוסדות הלימוד הינו תשלום קבוע-מראש, אין בו אלמנט של סחטנות נצלנית, ואין כספים שנגבים עוד ועוד בהמשך. ברור, אפוא, שהמאפיין הזה, ניצול כספי, איננו המבחין היחיד של "כת" אלא כשהוא מצורף להגדרות הקודמות שהזכרנו.

בסיומם של הדברים, נוסף נקודה ושתיים לצורך ההבחנה בין 'דתות' ל'כתות'.

[א] אמת היא, שראשית-דרכן של דתות מסויימות החלה כ"כת". כך הדבר לגבי הדת הנוצרית, למשל, כאשר יחידים נתקבצו סביב ישו מנצרת. גם האיסלם מספר על תחילת דרכו של מוחמד, נביאם, כמנהיג כת. ברם, גם אם נאמר שהדתות הגדולות החלו דרכן כ"כת", ואפילו ננקטו בהן דרכי-הונאה, הרי שבמרוצת הדורות הפכו דתות אלו למוסדות, ומשעה שקיבלו לגיטימציה, שוב אין מזהים בהן סממנים של הונאה, ניצול, הולכת שולל, סחטנות, ניצול כספי, שטיפת מוח וכיו"ב.

[ב] כאן מגיעים אנו לעניין חשוב נוסף: גם אם ישנם אנשים מסויימים באותה דת – שרלטנים המתיימרים להיות (או מציגים עצמם) "רבנים", "מקובלים", "באבא", "צדיקים" - המנצלים את מאמיניהם וסוחטים מהם כספים בדרכי אונאה, כדרכם של מנהיגי הכתות, וישנם כאלה – אין להחשיבם כמנהיגי הדת. ניתן לומר על שרלטן כזה שהינו "רב מתחזה", "באבא נוכל", "צדיק מזוייף", או כל כינוי הולם אחר, אולם בוודאי שאין מקום לומר שאדם כזה מייצג את הדת, ואין בר-דעת אשר יפסול – בשל התנהגותו הנלוזה של ה"באבא" השרלטן – את הדת. זו תמשיך להיחשב כלגיטימית, בלא קשר למתחזים ולמאחזי-העיניים המציגים עצמם כ"רבנים".

[ג] מאחר שהדתות הוכרו כלגיטימיות ופועלות בדרכי יושר, ומכיוון שהן אינן עונות לאף אחת מן ההגדרות התואמות "כת", הרי שכל עוד פועלים נציגי הדת להפצת מערכת האמונות הדתית שלהם בדרכים הלגיטימיות, כמקובל בתרבותנו, אין מקום לומר שנעשים כאן מעשי הונאה, ניצול, "שטיפת מוח" וכיו"ב. הן אמת, שהדת הנוצרית נהגה – לאורך דורות רבים – בדרכי "שכנוע" בלתי הולמים, בדרכי כפייה, אלימות, עינויים והעלאה על המוקד (באמצעות מוסד האינקוויזיציה שנהג בספרד ובפורטוגל, בימי ה'אנוסים', וכדוגמת שיטות הרצח של אבירי מסעי-הצלב). ידועים מעשיה הרבים של הכנסייה בכל הנוגע להעברה על דת – של בני דתות אחרות. בארצות מסויימות, נהגו כך גם אנשי האיסלם (כדוגמת המאורעות של אנוסי משהד באיראן).

מיכאל לייטמן

כאן המקום לציין, במסגרת התייחסותנו ל"כתות" פסבדו-יהודיות, את הכת של מיכאל לייטמן¹⁹, כת ה'קבלה' הנקראת "בני-ברוך". ברי לכל, כי מנהיג הכת, לייטמן, שאב ידע נרחב ממקורות היהדות, ואין ספק שהוא מגלה ידע נרחב בתחום הקבלה. על פי דבריו, הוא רכש את הידע ה'קבלי' שלו מהרב אשלג, בנו של מחבר פירוש 'הסולם', אותו שימש במשך תקופה בחייו. למרבה הפלא, סטה לייטמן מדרכה של היהדות הנאמנה, וכקודמיו, ישו הנוצרי ושבתאי צבי, מורה לייטמן לחסידיו-מעריציו ש"כיום אין כבר צורך בקיום המצוות המעשיות על פי ה'שולחן ערוך', ואין אנו צריכים אלא ל'קבלה' בלבד". מאחר שכך, הוציא לייטמן את עצמו ואת קבוצתו מן היהדות, והקים כת חדשה, "זרם" ישן בלבוש חדש. מאחר שהיהדות, אליבא דלייטמן, הינה "דרך פרימיטיבית מנוונת", ברי לכל מבין שאין לו ולמאמיניו כל שייכות לדת היהודית, ולא מדובר ברב כי אם ב"גורו". ואכן, ב"כת" הקבלה של לייטמן ניתן לזהות סממנים ראשוניים של אינדוקטרינציה, של הונאה והולכת שולל.

אכן, קשה יותר לזהות אצל לייטמן שימוש בטכניקות שהזכרנו לעיל, פרט לעובדה שאת סדנאותיו והרצאותיו המרובות הוא מוסר בשעות-לילה מאוחרות ביותר או בשעות מוזרות כמו 3 עד 6 לפנות בוקר. לגרעין הקשה, כלומר ל"מתקדמים", יתכן שיש הרצאות נוספות מעבר לכך. מוזרמים לכת זו כספים רבים, הכת עורכת מסעי שכנוע לגיוס תרומות - מדובר במיליונים רבים בכל שנה, וככל הידוע לנו, הם עברו את הסכום של 20 מיליוני ש"ח תרומות בשנה. על כן, הגם שכת זו אינה עונה על מלוא ההגדרות האחרות – כשאר הכתות ה'קלאסיות' - היא בהחלט ניתנת להגדרה כ"כת", גם אם עדיין

¹⁹ מיכאל לייטמן (יליד 1946), הינו איש קבלה ישראלי, בעל תואר ד"ר לפילוסופיה. ייסד את קבוצת "בני-ברוך" ועומד בראשה. הזרם שמוביל לייטמן הוא אחד משני הזרמים הבולטים של קבלה פוסט-מודרנית ברוח העידן החדש בדורנו, לצד הזרם של שרגא ברג, אם כי לייטמן קרוב למסורת יותר מברג וחולק על דרכו. לאחר שעלה לישראל וחזר בתשובה, היה לייטמן אחד מתלמידיו של הרב ברוך שלום אשלג, בנו של הרב יהודה לייב אשלג, ושימש עוזרו האישי ומזכירו. לאחר מותו החל ללמד קבלה ופיתח משנה קבלית ברוח הרב אשלג תוך שילוב רעיונות של פסבדו-מדע, ניו-אייג' ואפוקליפסה. כמה אנשי קבלה אחרים, הוא טוען להיותו המחזיק הבלעדי במורשת הרב אשלג. לשם הפצת משנתו הקים את תנועת "בני-ברוך" וגופים נספחים, פרסם עשרות ספרים והקים אתרי אינטרנט, ובאמצעותם ובאמצעות הרצאות חיות ומשודרות הוא מלמד את משנתו לציבורים שונים, במיוחד ליהודים חילוניים ועולים מרוסיה. אנשי הקבוצה רואים בו את רבם.

לא הוכחה כמסוכנת ברמת הסיכון הגבוהה של כת הסיינטולוגיה, הרי קרישנא, שיבנדה²⁰, אושו²¹, וכתות אחרות.

נספחים

[א] שרלטנים או רבנים?²²

"כך, לדוגמה, הרב ניר בן-ארצי מהמושב תלמים, שהתפרסם כנהג טרקטור בגוש קטיף וסופר עליו כי הוא בעל יכולות על-טבעיות. בשנת 2005 נעלם בן ארצי באורח פתאומי, ומאמיניו קיבלו מסרים בשמו, לכאורה, דרך מנהלי העמותה שלו. לאחר כמעט שלוש שנים "בשבי" חזר בן ארצי וסיפר שאנשיו, המנהלים את כספי העמותה שלו, הכריחו אותו לכתוב מכתב שבו הוא מייחס לעצמו סטיות והפרעות נפשיות."

"בכל המקרים שהוזכרו לעיל הרבנים היו הקורבנות ולא האשמים, אך גם עובדה זו לא הנמיכה את הסערה שהצית השבוע פרשן חרדי מוכר שטען ברדיו "קול ברמה" בתוכנית של מוטי לביא את מה

²⁰ סוואמי שיבנדה (1887-1963) היה מורה רוחני הודי. למד רפואה ואף עסק בה, אך בחר לעסוק במסע צלייני שכלל ביקור במקדשים ההודיים. ב-1924 התיישב ברישיקש והקדיש עצמו לתרגולים רוחניים. בשנה זו הוא פגש את הנזיר שרי סוואמי וישוננדה סראסוטי שהפך להיות המורה שלו, ממנו קיבל את השם בו התפרסם - סוואמי שיבנדה סרסוואטי. בשנת 1936 הקים את אגודת *Divine Life*, ששימשה כארגון דתי ומטרתה בין היתר הפצת ספרים ומאמרים בנושאי יוגה וודנטה וכן הקמת מרכזים ללימוד יוגה. בשנת 1948 הוקמה אקדמיית היער יוגה וודנטה. שמטרתה הפצת הידע הרוחני ואימון האנשים ביוגה וודנטה. בשנת 1953 כינס שיבנדה את הפרלמנט העולמי של הדתות. סוואמי שיבנדה כתב כשלוש מאות ספרים, שעוסקים במטאפיזיקה, יוגה, חינוך, אתיקה, אומנות ועוד. תלמידו, סוואמי וישנו דבנדה ("הסוואמי המעופף"), יצא בשליחותו למערב כבר ב-1957 והפיץ את תורתו של שיבנדה במערב. בהודו עצמה רישומו דל יחסית למורים רוחניים אחרים.

²¹ אושו (1931-1990) הוא כניויו של ראג'ניש צ'נדרה מוהן ג'יין. פילוסוף, סופר ומיסטיקן הודי. נודע במיוחד בזכות שיטות המדיטציה הרבות שפיתח. המיוחד בהן הוא שבירת דפוס ארוך שנים של מדיטציות פסיביות, אשר אופיינו בישיבה דוממת במטרה לאפשר לגוף ולנפש להיכנס למצב מדיטטיבי. על פי תפיסתו של אושו, טכניקות המדיטציה הפסיביות אינן מתאימות לאדם המערבי, כיוון שמחשבתו העמוסה והמוטרדת ואורח חייו הלחוצי מקשים על כניסה למצב מדיטטיבי באופן פסיבי. בהתאם לכך פיתח ושכלל אושו טכניקות מדיטציה אקטיביות המשלבות פעילות פיזית כגון ריקוד, ריצה והבעה מכוונת של רגשות באמצעות צחוק ובכי. בשנת 1974 פתח אושו ותלמידיו אשראם בעיר פונה, בקרבת בומביי (כיום מומבאי). בתקופת חייו פעל האשראם תחת השם "הקומונה הבינלאומית של אושו". לאחר מותו שונה שם המקום ל-"*Osho International Meditation Resort*". במקום ממשיכים להתקיים לימודי מדיטציה ותהליכי צמיחה אישית, ובמקביל מוצעים שירותי נופש כגון בריכת שחיה, ג'קוזי, מגרשי טניס וכדומה. בישראל קיימת קהילה המקיימת סדנאות, פסטיבלים, ואירועים רבים ברוח אושו והעידן החדש. מבקריו של אושו, מתארים משטר של עריצות, שקרים, חמדנות, נסיונות הרעלה ואף רציחות ממש שהתקיימו בכת שלו, כביכול שלא בשליטתו, אך למעשה בידיעתו המלאה. בשל התנגדותו להולדת ילדים, הוא דרש מנערות בנות שבע עשרה לעבור פרוצדורה בלתי הפיכה של עיקור ורבות עשו כן. הוא חי חיי פאר והחזיק אוסף של 97 מכוניות רולס רויס, אך דרש מנאמניו לעבוד ללא תשלום שבעה ימים בשבוע, שתים עשרה שעות מדי יום, בבניית מרכזו באורגון בארצות הברית. כדי לשבש מערכת בחירות מקומית שאימה על האינטרסים שלו, אנשיו הרעילו אוכל במסעדות וגרמו הרעלת מזון המונית.

²² מתוך הכתבה: "גדולים בתורה או גדולים ברייטינג?" מאת יהודה שלזינגר (ישראל השבוע, 18.11.2011).

שרבים חושבים ולא העזו לומר: "את הרב שטיינמן לא סוחטים, את הרב עובדיה לא סוחטים. אף אחד לא אומר שלרב פינטו יש חלק בזה, ברור שהוא צח כשלג, אבל למה נדבקות לו סחיטה? כי הוא מחובר לכסף גדול, הוא מחובר לטייקונים."

"**הפרשן** הצית ויכוח סוער. "אף פעם לא היה בעולם החרדי אדם צעיר שנהיה גדול. נהיה פה דור אינסטנט, דור הפיצה, שרוצים הכל מהר ועכשיו", אומר איש תקשורת חרדי, "אף אחד לא ידע מי זה הרב שטיינמן עד גיל 75, מי שמע על הרב שך עלד גיל 70? פתאום היום צצים כל מיני שמות שמעולם לא שמעת עליהם קודם, ומתחילים לספר עליהם סיפורי ניסים ומעשיות, והופה הם הופכים למקובלים".

"**היום** קל מאוד להפוך למקובל. בסך הכל צריך יועץ תקשורת טוב, מעין לוביסט, שיטווה לך קשרים עם הגווארדיה השלטת במדינה. ברגע שיצרת קשר עם טייקון, שני שרים, כמה עיתונאים, ואפילו עם עברין אחד לשעבר – אתה בבדרך למעלה", טוען איש התקשורת החרדי. "ההבדל בין הרבנים המקובלים ל'גדולים' הוא, שאותם לא תמצא במסיבות הודייה עם ח"כים וניצבים. 'גדול דור' גר בדירת שני חדרים בבית מתקלף עם מקרר אמקור ישן", הוא מסביר".

"**כתוב** בפרקי אבות 'לא עם הארץ חסיד' – אדם שלא למד ולא טבל עצמו בשישה סדרי משנה – לא יכול להיות בעל יכולת רוחנית", אומר רב בכיר. "פתאום קמים אנשים ובגיל 24 הם עסוקים בקבלת קהל במשך היום ובכסף, מאיפה הם יקבלו את התורה?" הוא אומר בכעס.

"**פעם** הידע היה מקור כוח. רב גדול היה מי שממית את עצמו באוהלה של תורה, שפסיקות ההלכה שלו היו סקופ בפני עצמן. היום כל אחד יכול להיות מקובל. צריך להבין דבר או שניים בפסיכולוגיה, לדעת לדבר יפה, כריזמה, משרד יחסי ציבור טוב, כמה עיתונאים מעריצים, עדת חסידים שתמיד יהיו בסביבתך, וטייקונים. בנוסף, צריך כסף כדי לקנות ידיעות באתרים החרדיים. היחצ'ן משלם, אז מה אכפת להם לכתוב על האדמו"ר ועל הטייקון שאיתו?"

"**לדבריו**, "התורה האמיתית היא בדיוק נגד כל הדרך שלהם. היא נגד גלגול של סכומי עתק, היא דוגלת בפתגם 'שונא מתנות יחיה', היא בעד צניעות וענווה. גדלות בתורה היא המפתח הראשוני".

"**הרב** מבהיר כי הוא לא מזלזל בעולם המיסטיקה והקבלה: "תראה את הרב יעקב עדס, שכתב המוני ספרים, יושב בחדר קטן בלי עדת מעריצים, בלי טלפון. מדובר בתלמיד חכם עצום בלי הטררם מסביב. יש קבלה ומיסטיקה, אבל רק לאנשים שבאמת מבינים בכך ומקדישים את חוכמתם ושנותיהם לכך".

"**ד"ר** ניסים ליאון מהמחלקה לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה באוניברסיטת בר-אילן טוען שאין חדש תחת השמש. "תמיד היה קשר בין דת לכוח וקשרים", הוא קובע. "אחת התפיסות הנאיביות היא שאנשים רוחניים הם נטולי אינטרסים, וזה לחלוטין לא נכון. האינטרסים משרתים אידיאולוגיה. ברגע שפותרים את השורות כדי להשיג את האינטרסים הללו נתקלים בתופעות מגוונות, והמצב מאבד שליטה".

"**ד"ר** ליאון מסכים שדווקא התרבות החילונית משפיעה על התופעה. "החילוני רוצה קשר מקוטע עם הרבנים, הם כמו מוצר צריכה. יש רבנים שמשחקים את המשחק, מקבלים סטטוס, ממון, קשרים ובונים רשתות – ויש לזה לא מעט יתרונות וחסרונות".

[ב] שטיפת מוח או מדריך ללקוח ?

"לצרוב את המסרים השיווקיים שלך במוחם של המאזינים"²³

איך לכתוב ג'ינגל זכיר ?

אין כמו הרדיו הוותיק והטוב לחשיפת מוצרים חדשים, להטמעת שמות, ליצירת סקרנות ולהנעה לפעולה – כל זאת בעלות נמוכה יחסית. שימוש נכון ומפולח במדיום זה, יתמוך בפעילות הפרסומית שלך באמצעי המדיה האחרים ויאפשר לך לצרוב את המסרים השיווקיים שלך במוחם של המאזינים באפקטיביות שתפתיע גם אותך.

מסר אחד פשוט

המאזין שלך עסוק באלף דברים אחרים, מוצף ברעשים ובתשדירים מתחרים וגרוע מכך, הוא די עצלן. האם תשדיר הרדיו שלך פונה אליו מיד עם מסר אחד פשוט?

תשומת לב מיידית

האם התשדיר שלך תופס את תשומת לבו של המאזין מהר ככל האפשר, באמצעות פנייה אישית, אמירה מפתיעה, אפקטים קוליים מעולם החוויות שלו, הבטחה דרמטית או מוזיקה קליטה במיוחד ?

מדבר למאזינים

הרדיו פונה למאזין בודד. דבר אליו באופן פעיל ולא סביל. תהיה אמפאטי. אל תפגע בו ואל תתקוף אותו. שמור על אמינות ואל תגזים במחמאות למוצר שלך. בהפקת ג'ינגל וודא שהמוסיקה מתאימה לקהל ולמסר.

תדירות והשמעה :

האם פריסת התשדירים מבטיחה תדירות השמעה אפקטיבית ? האם היא מותאמת להרגלי ההאזנה של קהל היעד שלך ? האם התשדיר חוזר שוב ושוב על המסרים העיקריים ועל זיהוי המוצר ?

כלל מספר חמישה:

²³ הקטע מתוך "ג'ינגל רדיו – המדריך ללקוח", עדי שטמפר – רעיונות ותקשורת שיווקית (www.byhook.co.il/guide.php?topic=7).

האם העברית נכונה ? התשדיר הוא הפרצוף של המותג שלך. היעזר בשירותי הלשונאים העומדים לרשותך בתחנות הרדיו השונות.

מעורר דמיון:

הרדיו אינו מדיום חזותי. הפעל את דמיונו של המאזין והוא כבר ישלים את החסר.

מלכודת ההומור:

תשדיר הומוריסטי יכול "לתפוס" היטב, אך קח בחשבון שאין תשדיר יותר פאתטי מתשדיר הומוריסטי שאינו מצחיק.

קליט ומניע :

האם התשדיר בנוי ממשפטים קצרים וממילים מוכרות הנקלטות בקלות ? האם השפה היא שפה מדוברת? האם כלולות בו מילים מפעילות כמו "היום!" "בלעדי !" "עכשיו !" "מתנה !" ? האם הוא מסתיים באמירה חד משמעית ? מניע את המאזין לפעולה ?

מסרים אקטואליים :

הרדיו הוא כלי תקשורת אקטואלי. אל תקליט את התשדיר עד הרגע האחרון ואל תעלה לאוויר תשדיר שאינו אקטואלי. התשדיר שהוצע לך עומד בכל הקריטריונים הנ"ל ? מעולה. עכשיו תהיה כן עם עצמך: התשדיר יצא משעמם ? דרוש מהקופירייטר שלך אופציות נוספות.